

Aspekter ved Tyholmens bevaring

Kontakten med havnen

Få byer langs kysten har bevart den umiddelbare og lett tilgjengelige kontakten med havnemiljøet som Arendal. Trafikkårer og varetransport har avskåret fotgjengere fra å oppholde seg ved bryggekannten. Kristiansand har for lengst fjernet seg fra kontakten med sjøen og vendt seg mot det merkantile sentrum.

Pollen i Arendal er særegen på denne måten. Det er viktig å opprettholde dette for å skape trivelige og varierte omgivelser i sentrum. I dette bildet er den gamle bebyggelsen en del av helheten. Det vil være en ytterst krevende oppgave å erstatte den. Ingen av de fremlagte prosjekter synes å ta hensyn til omgivelsene i særlig grad. "Omgivelsene" er i første rekke den indre havnen. Dersom bebyggelsen noen gang skulle bli avskrevet, vil det være avgjørende at de nye elementer innordner seg i helheten, og ikke på en dominerende måte prøver å undertrykke det samspillet av mange små bruddstykker som tilsammen er "Pollen" i Arendal. Situasjonen har av seg selv blitt det byplanleggere så anstrengt prøver å "skape", nemlig et sted der mennesker ferdes, trives, treffes, ser og blir sett. Dette kan vi tenke oss å bygge

videre på. Grunnlaget for å kunne gjøre dette ligger i den eksisterende situasjonen og Pollen's plass i folks bevissthet. Argumentasjonen for å beholde den gamle bebyggelsen ut fra andre hensyn enn rent antikvariske henger sammen med hele miljøet i den indre havnen, der disse bygninger er uløselig knyttet til helheten.

TRAFIKK

Trafikksituasjonen i området fra fiskebryggen til Odd's kafe er uheldig. Etter vår mening er den overveiende del av trafikken ren gjennomgangstrafikk som har lite eller ingenting i området å gjøre.

Bebyggelsen innen reguleringsplanen kan tilpasses for mating fra baksiden og fra sidene. Det skulle derfor ligge opp til å lage dette området til et fotgjengerområde som kan knyttes sammen med parkstripen langs Pollen.

Vi ser det som en ytterligere forbedring dersom Kirkegaten kunne stenges helt for trafikk på strekningen langs Pollen, ifølge et av alternativene for trafikkavviklingen i sentrum. Derved vil områdene langs den indre havnen kunne knyttes trafikkfritt sammen med det sentrale sentrums- og handelsområde.

Det arkitekturhistoriske aspekt

NEDRE TYHOLMEN Bygningshistorie.

Nedre Tyholmens bygningshistoriske utvikling er mer detaljert gjennomgått i den historiske oversikten i del 1. Vi skal her nøye oss med å oppsummere noen

trekk fra dagens situasjon. Arkitekturen slik vi opplever den i dag ved å gå gjennom gatene representerer grovt sett to tidsepoker: 1650 – 1850 og 1935 – 1969.

Den eldste delen viser en tohundre års periode av norsk byggekunst. Når dette området kan fremvise en rekke glimrende eksempler på trehusarkitekturen over et såvidt langt tidsrom, har dette følgende årsaker:

Området har aldri vært berørt av de bybrannene som med jevne mellomrom har lagt resten av byen i aske.

De eldste eksemplene vi har representerer de største våningshusene og har vært holdt ved like av beboerne opp gjennom tidene. Bare i enkelte tilfeller er boder og uthus i behold.

De monumentale bygningskompleks har sitt grunnlag i den ekspansive utviklingen som byen har gjennomgått. I sin tid var Arendal en av Nordens største sjøfartsbyer.

Trehusarkitekturen hadde naturgitte forutsetninger i skog og sagbruksvirksomheten som var det primære næringsgrunnlaget i distriktene.

Stilkvalitet.

De eldste eksemplene vi har i dag er det gamle politikammeret (matr.nr. 208) og tollboden (matr.nr. 219 og matr.nr. 229). Disse representerer tiden omkring 1700. Husene er bygget så tidlig som i slutten av 1650-årene og har en rekke detaljer som kan skrive seg fra det samme århundre. Av disse representerer matr. nr. 208 den eldste byggeskikk, en to etasjes bygning med saltak. Den har en klar parallell i den gamle skolen (matr.nr. 211) som ble bygd omtrent samtidig (se tegning.). Begge har inngang på langsiden.

Tollboden (matr. nr. 219.) er påvirket av nye byggeskikker som via den livlige forbindelsen med utlandet ble tilført byen i takt med skiftende motereitninger i utlandet. Det er tydelig hvordan hele denne tiden blir preget av europeisk smak, og moderniseringene skjer ofte kort tid etter at stilarten er oppstått utenlands. Tollbodens helvalmete tak med de spisse arkene og typiske profilering i vindusdetaljer og horisontale etasjeskiller er tidstypisk for den tidlige 1700-talls arkitekturen. Det har gjennomgått moderate ombygginger

som hovedsakelig har begrenset seg til skifting av vinduer og dører og er et stilhistorisk eksempel av stor verdi også i nasjonal målestokk.

Arendal totalavholdsforening (matr.nr. 229) har den 1700-talls fasadeutformingen i behold selv om vinduene er av ny dato. Døren i hovedinngangen på huset er inntakt i sin rokokkoutforming og er et stilhistorisk interessant eksempel.

Fagforeningens hus (matr.nr. 217A–C) inneholder sammen med matr.nr. 215 C en detaljrikdom som går helt tilbake til tidlig i 1700-tallet. I bakgården finner en et 1700-talls miljø og en fargesetting som er svært godt bevart. Bodene med saltak og gavl mot sjøen stikker her ut av Peder Thommasens hus fra 1770-årene. Fasaden som vender ut mot pollen er altså ca. 50 år yngre enn baksiden av huset. Interiøret har fremdeles detaljer fra 1770-årene i dører og listverk.

Så sent som fra 1850-årene finner vi kvadre i hjørnene på Andresens bakeri (matr.nr. 209A), et trekk som er lånt fra Lassens hus (matr.nr. 238).

Kløckers bolig (matr.nr. 221A) er oppført med klassiske forbilder i fasadeoppdeling og detaljering. Huset er et gjennomført og verdifullt eksempel.

Det siste stilrene hus på Nedre Tyholmen er Fløistads hus (mnr. 217B) fra 1860-årene. Huset har et relativt lavt valmtak, sentral inngangsdør og symmetrisk fasadeinndeling. Det horisontale etasjeskillet er utformet som en vakker fris. Bygningen er inspirert av de samtidige pussarkitekturbygg i byen.

RÅDHUSGATEN

Bygningshistorie.

Rådhusgaten slik den står idag er preget av arkitekturen i det forrige århundre. Det Aalholmske hus (matr.nr. 240) er bygget i 1739–1740, men dagens fasadeutforming stammer fra 1854. Murtvangsklausulen fra 1882 har gjort at en her har eksempler på rikmannsboliger fra slutten av forrige århundre i pusset tegl.

Stilkvalitet.

Rådhusgaten er dominert av empiren som kom til å prege landsdelens byggeskikk fra begynnelsen av 1800-tallet. Lassens hus (matr.nr. 238) er det første hus i Arendal i den nye stil og dets fasadeutforming er idag slik den var da huset ble bygget.

Rådhuset er, foruten å være en av Norges største trebygninger, et stilhistorisk monument også i nordisk sammenheng. Dets utforming har i stor grad påvirket bygningsutformingen både på Tyholmen og i distriktet. Interiørene er tildels omformet, men som stilhistorisk eksempel er det enestående og uerstattelig.

Murgårdene i Rådhusgaten har nokså beskjedne dimensjoner sammenlignet med Rådhuset, men er allikevel interessante eksempler på datidens byggeskikk. De klassiske trekk dominerer, men det er en overraskende detaljrikdom og god håndverksmessig utførelse.

ØVRE TYHOLMEN

Den arkitekturhistoriske verdi av Øvre Tyholmens bebyggelse vil ikke bli behandlet særskilt her da en anser bebyggelsens verdi i andre kvaliteter enn de rent arkitektur- og stilhistoriske. En henviser til registreringene bak i boken.

Demokratiske og psykologiske aspekter

Om en ser bort fra bebyggelsens rent arkitekturhistoriske, antikvariske og lokalhistoriske interesse skylder Arendal by sin befolkning å sikre at byen har varierende og stimulerende omgivelser. Gjennom en bevaring av Tyholmens karakter kan en oppnå å gi byen den variasjon og kontrast som altfor mange moderne byer savner. Omgivelsene påvirker menneskene og i et demokrati er det vår plikt å sikre varierte utfoldelsesmuligheter og ikke la den moderne strømlinjethet dominere i den grad at andre impulsgivende omgivelser forsvinner.

De mennesker som mener at Tyholmen bør bevaras er en gruppe som har krav på å bli tatt hensyn til selv om de hverken er grunneiere eller bystyremedlemmer. Om bevaringsargumentet ganske enkelt er bygget på at en liker Tyholmen slik den er så er dette et argument som har krav på oppmerksomhet.

Det psykologiske aspekt ved bevaring av Tyholmen burde vært belyst av fagpsykologer. Allikevel må en ha lov til å

hevde at det er av stor psykologisk betydning å bevare viktige visuelle elementer i Arendals bybilde.

Miljøet omkring Pollen representerer for mange Arendals "image". Langbryggen, Pollen og den gamle bebyggelsen på Nedre Tyholmen er noe av Arendals identitet som en ikke kan fjerne uten å påvirke Arendals innbyggere. Det er trolig ikke mulig å fastslå den psykologiske verdi av disse elementer, men en kan ikke se bort fra at de har psykologisk betydning.

Rådhusgaten med Kallevigs enebolig fra 1815 representerer uten tvil tradisjonen Arendal har som sjøfartsby og står som et symbol på seilskutetidens bragder og byens glanstid.

Det er ikke mulig, og kanskje heller ikke ønskelig å forsøke å avdekke og verdisette alle faktorer som spiller sammen i vurderingen av bevaringsverdi. I en tidspreget teknisk- økonomisk tankegang må vi allikevel ikke glemme at våre omgivelser skal være en ramme for en rik menneskelig utfoldelse.

Hvor arbeidet må begynne

De bygningene som må tas hånd om i første omgang er det gamle politikammeret (matr.nr. 208), Andresens bakeri (matr.nr. 209A) og den gamle sjømannsforeningen (matr.nr. 223/224).

Matr.nr. 208.

På matr.nr. 208 bør den senere tilbygningen på fasade mot vest fjernes. Bygningen har nå fått eksponert denne fasaden som tidligere lå i en hage, skjult bak boder og andre bygninger. Tilbygningen inneholder de gamle arrestlokalene. Huset vil dermed fremtre med en ren bygningskropp uten den karakteristiske "baksiden" som nå støter opp mot parkeringsplassen.

Bygningen har foruten sin antikvariske verdi en svært viktig plass i bybildet. Dersom man fjerner bygningen vil en bare oppnå å lage nok en stor åpen plass, full av parkerte biler. Denne situasjonen har man flere steder i byen. Sentrumskvartalene vil ytterligere avskjæres fra Tyholmenområdet ved den brede parkeringssonen. Det intime miljøet ved fiskebryggen vil forsvinne. Huset faller noe ut av sammenhengen med den øvrige bebyggelsen. Vi tror fargesettingen er endel av årsaken. Det okerfargede våningshuset tilhører også tiden før 1800, og resten av bebyggelsen er forlengst malt i empirens fargeholdning. Vi vil foreslå at huset males i en lys, varm gråtone, med en litt mørkere

bemaling av listverk og omramning. Oker og rødfarge bør beholdes boder og eventuelt parkeringsanlegg. I stenknausen som var tomtens høyeste punkt har man sprengt seg nesten inn til byggegrensen for de eksisterende bygningene. Den opprevne stensiden bør delvis forblendes med natursteinsmur for å få et mer bearbeidet preg.

GAMMELT OG NYTT

Bakbygningene til matr.nr. 209A, Andresens bakeri, bør ikke fjernes, men bearbeides for å få et mer enhetlig preg i forhold til nabobygningene. Andresens bakeri har heller aldri hatt sin fasade mot nord eksponert, og det skal i så fall omfattende moderniseringer til på den nederste etasjen der det utbredte bakeriet ligger urørt.

Når det gjelder boden som ligger nærmest posthuset med gavl mot parkeringsplassen, mener vi at denne bør fjernes. Bodene ligger så nær opp til den nye bebyggelsen at konflikten mellom gammelt og nytt blir uheldig. Vi tror at denne overgangen bedre kan formidles ved å panele de gjenstående bodene på fasaden mot parkeringsplassen og male dem i en karakteristisk farge som okergul eller dyp rød.

Mellom de gjenstående bodene og posthuset bør det anlegges en fotgjengerovergang i form av en avtrappet gangvei.

Støtteforening

I de eksempler på bevaringsstrøk som er behandlet i del 2 er den daglige drift og planlegging som regel overlatt en forening. Denne har til oppgave å forvalte det budsjett som står til rådighet og å koordinere de forskjellige interessene når det gjelder bevaring og utnytting av området. Dette kunne også tenkes gjort fra kommunalt hold, men vi tror at en slik forening har en rekke praktiske fordeler.

Det er etter vår mening av avgjørende betydning at det er en vilje til og et ønske om miljøbevaring blant en stor del av byens befolkning. Derfor må saken tas opp på bred front, slik at flest mulig får anledning til å vurdere synsmåtene og bringe sine meninger inn i debatten. Dette bør gjøres i kommunale saker som gjelder prinsipielle planleggingsspørsmål der det er særlig viktig å få diskutert de grunnleggende

retningslinjene for det videre arbeidet. Dette gjøres vanligvis i de folkevalgte organer. Vi tror det er viktig at denne saken tas opp på bredere basis, f. eks. ved åpne folkemøter der argumentasjonen legges frem for at flest mulig kan få et saklig vurderingsgrunnlag. Dette vil være utslagsgivende for interessen.

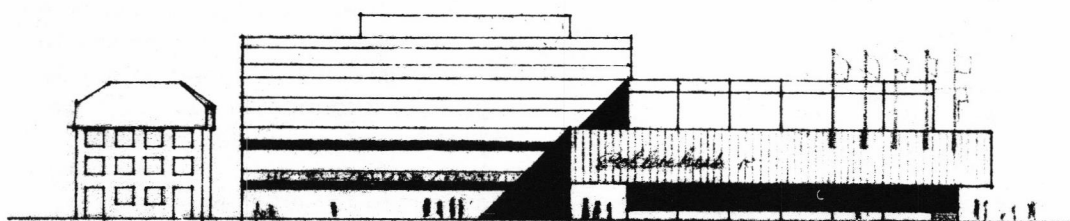
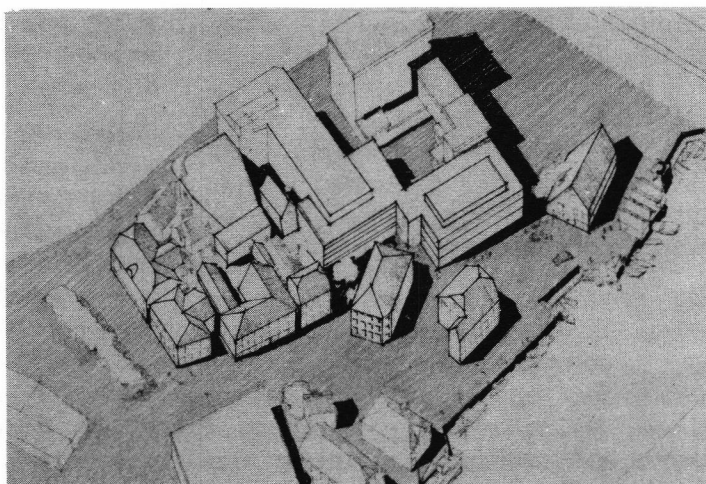
Det kan være nødvendig å understreke at en slik forening ikke kommer istand ved et kommunalt vedtak. Det er også unødvendig og for sent å vente til spørsmålet om bevaring er avgjort og så danne en forening dersom utfallet blir for bevaring. En slik interesseforening bør etableres på et tidligst mulig tidspunkt, slik at den kan delta i den prinsipielle debatten. I flere tilfeller har det vært privat initiativ som har påvirket de kommunale myndigheter til å ta saken opp. Det vil også være av verdi for de folkevalgte å få et inntrykk av i hvilken grad interessen er til stede.

Dersom man velger å satse på bevaring, vil en forening som er dannet med dette for øyet være en "garanti" for at intensjonene blir fulgt opp. Arbeidsut-

valget, eller styret, vil kunne velges i en forening der interessen for arbeidet er drivkraften i foreningen.

Foreningen vil stå i en mer uavhengig stilling enn f. eks. kommunen. Kommunale reguleringsplaner og vedtekter kan lett oppfattes som en innskrenkning av av råderetten og det private initiativ. Den avgjørende myndighet i byggesaker ligger fortsatt i bygningsrådet. I tvistsaker kan foreningen stille på linje med andre interesser og få spørsmålene vurdert av en høyere instans.

Det er viktig at foreningen disponerer et fond som kan brukes til eiendomservervelse og istandsettelse av bygningene. Dette kan søkes av kommunale, statlige og private organisasjoner. Foreningen vil også ha lettere for å få gjennomført sakene hvis den kan støtte moderniseringstiltak økonomisk. Det kan være nødvendig at den tar initiativ til oppussingen og leier ut eller selger eiendommen når arbeidet er utført, slik som det bl. a. gjøres på "Bryggen" i Bergen. Dette krever en disponibel kapital.

FASADE MOT POLLEN

Perspektiv og fasade av Phønix-planen

Et alternativ til Phønix-planen er skissert på kartutsnittet.

1. Ved å bygge ut hotellets nåværende tomtereserve i 3 etasjer får man ca. 1150 kvm brutto etasjeareal. Den gamle krysshvelvmurte steinkjelleren som finnes i 1. etasje plan i de gamle bodene, bør om mulig innpasses i planløsningen.
2. For å få fasade mot Nedre Tyholmsvei og Pollen kan det etableres en broforbindelse i 2. og 3. etasje over til den eksisterende bebyggelsen. Ved å modernisere denne bygningen får man ytterligere 900 kvm brutto etasjeareal.
3. Et tredje byggetrinn kan bygges over til posthusgården i 2. og 3. etasje plan. Dette gir ca. 600 kvm brutto etasjeareal.

Den foreslåtte utbyggingen gir totalt 2650 kvm brutto etasjeareal.